

Розділ 1. РЕГІОНАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 304.4(477)

Романюк М. Д.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНА СТРАТЕГІЯ, РЕГІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ

Розглянуто сутність та особливості реалізації соціальної політики України в роки державної незалежності. Детально проаналізовано сучасний стан та проблеми соціального розвитку областей Карпатського регіону, а також демографічну ситуацію в Івано-Франківській області. Конкретизовано аспекти сучасних проблем здійснення заходів державної соціальної політики для досягнення сталого демографічного розвитку, забезпечення гідних умов життя населення, нормалізації його відтворення завдяки підвищенню якості населення, збереження та відтворення його життєвого і трудового потенціалу.

Ключові слова: соціальна політика, регіональна стратегія, соціальний розвиток регіону, демографічна політика, стратегічні цілі соціальної політики, індекс регіонального соціального розвитку.

I. Вступ. Економічна політика України в сучасних умовах чималою мірою спрямовується на пріоритетність соціального розвитку економіки країни та її регіонів. Соціальна спрямованість економіки – це визначальна ознака цивілізованого суспільства.

Статті 1 і 3 Конституції України [1, с. 141] визначають Україну як соціальну державу. Але протягом тривалого періоду реформ фактична пріоритетність надавалась головним чином трансформації економічних інститутів, у той час як цілям побудови адекватних інституційним змінам системи соціального розвитку, важелів підвищення рівня і якості життя громадян не приділялось необхідної уваги. Соціальна сфера розглядалась як вторинна, похідна від економічної та як така, що обтяжує економіку. Внаслідок такого підходу, з самого початку реформ 90-х років економічні та соціальні процеси увійшли в гостре взаємне протистояння.

Саме соціальна спрямованість економіки передбачає сильні дії держави і конкретні заходи уряду в політиці охорони здоров'я, осві-

ти і навчання; чіткі програми у сфері зайнятості і безробіття; визначає розподіл видатків держави; забезпечує створення системи соціальних гарантій, упорядкування пільг, чіткі регламентації компенсацій та максимального обмеження привілеїв; охоплює усі проблеми та впливає на загальну ситуацію в країні як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях, забезпечує належний життєвий рівень населення.

II. Постановка завдання. Соціальна політика – як різновидність політики держави покликана регулювати соціальні відносини, соціальний розвиток та соціальні перспективи. При цьому сутність соціальної політики в Україні має бути конкретизована з урахуванням умов функціонування трансформаційної економіки, а також посткризового періоду та періоду сталого розвитку. Тобто соціальна політика має гарантувати соціальну безпеку країни і формувати пріоритетні напрями, виходячи з необхідності попередження і ліквідації загроз національній безпеці у соціальній сфері. Регіональна стратегія України нині спрямована на подолання відмінностей між регіонами за рівнем життя, умовами економічного, соціального та демографічного розвитку.

Відсутність активної державної регіональної політики протягом усього часу державної незалежності України і особливо починаючи з середини 90-х років призвела до посилення дезінтеграційних тенденцій., послаблення міжрегіональних економічних зв'язків та порушення ефективної взаємодії по вертикалі «центр-регіон», диференціації регіонів за рівнем конкурентоспроможності та якості життя людей. Серед інших причин – це зміна структури і спеціалізації економіки регіонів, зміна власника, соціально несправедливі умови приватизації державної і комунальної власності, зменшення державних інвестувань в охорону здоров'я, освіту та науку. Як наслідок це призвело до соціальної нерівності регіонів України. Регіоналізм – це складний соціально-еко-

номічний та політичний феномен, що притаманний країні в якій загострюються регіональні економічні, соціальні та демографічні проблеми, актуалізуються суперечності між територіями і центром або окремими територіями, чи між тими і іншими разом.

III. Результати. Соціальну політику України неможливо віднести ні до ліберальної ні до патерналістської моделі. Ліберальний напрям не може втілюватись бо економічна система не створила умов для вирішення людиною своїх повсякденних проблем, а перекласти відповідальність з держави на особу і сім'ю за власний добробут без цього неможливо. Більш спрощеним варіантом соціальної політики лібералізму є модель державної політики соціального забезпечення. Суть її полягає у наданні мінімального рівня соціальних гарантій з боку держави. Мінімальні кошти для існування мають співвідноситись з мінімальними потребами, а їхній рівень – зростати пропорційно підвищенню загального життєвого стандарту. Механізм забезпечення цієї політики базується на поєднанні заходів соціального страхування і державної підтримки [5,3].

Відсутність чіткої орієнтації у стратегічній спрямованості соціальної політики перешкоджає визначенню соціальної політики. Це питання є нагальним для багатьох країн, а не тільки для України. Навіть на міжнародному рівні, коли стало питання щодо визначеності соціальної політики, комісія Європейських громад стосовно соціальної політики в Європейському союзі обминула цю проблему, заявивши, що різні країни тлумачать це поняття по-різному, а вона зводить соціальну політику до заходів, що здійснюються у соціальній сфері.

У країнах Східної та Південної Європи процес переходу до ринкових відносин призвів до зниження рівня життя переважної частини населення, а окремі групи зіткнулись з таким ступенем зuboжіння, який не спостерігався в недалекому минулому. Результати, досягнуті в галузі освіти й охорони здоров'я, обезцінюються, оскільки бідні поступово «витісняються» з системи внаслідок своєї неплатоспроможності. На зміну захисту, який існував в попередній соціально – політичній системі завдяки гарантованій зайнятості, пенсійному забезпеченню, безкоштовному медичному обслуговуванню та іншим послугам, настали масове безробіття, скорочення розміру пенсійних виплат та послуг, доступних тільки тим, хто здатний за них запла-

тити. Бідні стали відчувати себе незахищеними та уразливими, особливо в ситуації, коли перспективи економічного зростання реалізуються не так швидко. Незважаючи на те, що перехідний період надав багатьом нові економічні та політичні можливості, водночас він призвів до розширення «безодні» між бідними та багатими.

Важливим показником міжнародних соціальних стандартів рівня життя населення та демократії країни, які розробляє ООН, є індекс людського розвитку. Цей показник охоплює:

- тривалість життя – від 25 до 85 років;
- реальний ВВП на душу населення – від 200 до 40 000 доларів США;
- освіченість населення – 100 %;
- середня тривалість навчання-15 років.

На жаль за рейтингом індексу людського розвитку Україна у 2009 році посідала лише 78-е місце із 173 країн членів ООН, в той час як Росія – 60-е, Естонія – 42-е, Польща – 37-е. Одночасно обчислюється індекс економічної свободи, який охоплює 37 показників. Згідно з його рейтингом Україна займає 119-е місце, Росія – 116-е, Естонія – 35-е. У розвинутих країнах, де індекс економічної свободи високий, малий і середній бізнес забезпечує 30-40% виробництва ВВП: у Польщі, Угорщині, Чехії – 50% ВВП; у Росії – 20% ВВП; в Україні – менше 10% ВВП.

Відсутність поживлення розвитку малого і середнього бізнесу в Україні пояснюється надмірним контролем зі сторони держави, непрозорим і нестабільним законодавством, незабезпеченням належного моніторингу за діяльністю органів влади зі сторони суспільства. У результаті масштаби вітчизняної тіньової економіки за окремими підрахунками оцінюються у 30-60% [3, с 27]. Основними її чинниками вважаються: податкова політика; формування і розподіл бюджетних коштів; надмірна регламентація та обмеження підприємницької діяльності; низький рівень заробітної плати, що спричинив збільшення корупції; подальше зростання бідності в країні. Проблема бідності є глобальною. Співвідношення доходів багатих і найбідніших верств населення в різних країнах становить: у Китаї – 7:1, у країнах ЄС – (5-7): 1, в Японії – 4: 1, в Україні – 30 : 1 [4,5]. Офіційне визначення бідності ґрунтується на розмірі доходів сім'ї, до складу яких входять: поточні доходи (заробітна плата), трансфертні платежі, заощадження, власність на майно та ін.

З моменту визнання потреби ринкових перетворень у країні здійснюється пошук необхідного для соціально-економічного розвитку країни напряму соціальної політики України. У 1993 р. було ухвалено Концепцію соціального забезпечення України, а у 1997 р. були схвалені Основні напрями соціальної політики на 1997-2000 роки. У цей період ринкових перетворень в Україні здійснено лібералізацію економіки та зовнішньоекономічної діяльності, розпочато приватизацію, ліквідовано адміністративно-розподільчу систему планування і управління, запроваджено широкую демократизацію трудових відносин. Триває формування організаційних та правових засад ринкової економіки. Сформовано, в основному, недержавний сектор економіки, фінансові та банківські структури, валютний і фондовий ринки. Закладено правову базу для розвитку ринкових відносин. У господарському комплексі країни відбувається зміна форм власності. Здійснюються заходи щодо встановлення мінімальних соціальних гарантій, надається адресна допомога малозабезпеченим громадянам.

Водночас розрив економічних зв'язків, відсутність енергоносіїв, наявність значної кількості підприємств оборонного комплексу, що потребують конверсії, призвели до спаду виробництва, вимушеної неповної зайнятості та безробіття, руйнування соціальної інфраструктури. Внаслідок цього знизилась реальні доходи значної частини населення, зросла заборгованість із виплат заробітної плати, пенсій, стипендій, інших соціальних виплат, поглибилась платіжна криза.

Компенсаційні заходи щодо індексації заробітної плати, пенсій, стипендій та інші соціальні виплати істотно відставали від зростання споживчих цін. Численні пільги, соціальні виплати і допомога нерідко впроваджувались без урахування матеріального становища різних категорій громадян та їх реальних можливостей забезпечити власний добробут. Як наслідок в суспільстві зростає соціальне утриманство, що зменшує можливості для надання допомоги тим, хто її справді потребує. Зменшення надходжень до бюджету загострило проблему фінансування бюджетних установ освіти, охорони здоров'я, науки, культури. Погіршився соціальний захист найбільш уразливих верств населення: дітей, пенсіонерів, інвалідів, одиноких, безробітних і багатодітних сімей. Знизився рівень соціально-трудова права і гарантій

громадян.

Ситуація, що склалась в соціальній сфері, не дозволяє відкладати її реформування на пізніші терміни. З огляду на це виникла необхідність переосмислити орієнтири формування соціально-економічної політики. Вона має спрямовуватись на органічне поєднання політики фінансової стабілізації та економічного зростання з активною соціальною політикою. У січні 2000 р. були схвалені Основні напрями соціальної політики на період 2000-2004 рр. Їх розроблено з метою створення умов для формування і реалізації соціальної політики на основі визначеної стратегії економічного розвитку та фінансування стабілізації, забезпечення права кожного громадянина на достатній життєвий рівень. Нині основними стратегічними цілями соціальної політики на державному рівні є:

- сприяння розвитку України як суверенної, демократичної, соціальної, правової держави, забезпечення конституційних прав і гарантій населення;

- визначення та здійснення заходів національної безпеки держави у соціальній сфері, підвищення якості правових норм, забезпечення збалансованості законодавчих норм та реальних можливостей їх виконання;

- забезпечення стабілізації гідного рівня життя населення, органічне поєднання політики фінансової стабілізації та економічного зростання з соціальною політикою;

- орієнтація соціальної політики на економічно активне населення, збереження і відтворення трудового потенціалу, утвердження необхідної мотивації продуктивної праці, запобігання масовому безробіттю, проведення політики заохочення ефективного платоспроможного попиту населення;

- розробка державної стратегії формування середнього класу, механізму дотримання пропорцій співвідношення між рівнями доходів різних верств населення;

- здійснення реформ у найважливіших напрямках соціальної політики: трудових відносинах та оплати праці, рівня життя, зайнятості та соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, відпочинку і туризму;

- вплив на демографічну ситуацію в напрямі підвищення народжуваності та зниження смертності населення, особливо дитячої, підвищення тривалості життя;

- розробка і реалізація нової стратегії міграційної політики в сфері зовнішньої та внутріш-

ньої трудової міграції;

➤ поетапне забезпечення соціальної спрямованості економіки в національних та регіональних економічних програмах, координація діяльності органів виконавчої влади щодо здійснення державних та регіональних соціальних програм.

В сучасних умовах особливою актуальністю вирізняється проблема здійснення заходів активної демографічної політики держави на подолання демографічної кризи і досягнення сталого демографічного розвитку, нормалізації відтворення населення. При цьому зміст реального виходу з демографічної кризи полягає не стільки в подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості населення, збереженні та відтворенні його життєвого і трудового потенціалу, тобто поліпшенні якісних характеристик населення та гармонізації відтворення людності України.

Карпатський регіон, до складу якого входять Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області, займає площу в 56,6 тис км², тут проживає більше 6,5 млн., осіб або 12% населення України. Значну частину території краю займають Українські Карпати – унікальна гірська екосистема. Внаслідок певних об'єктивних і суб'єктивних причин намітились, а в останні роки і поглибились тенденції до соціально-економічного занепаду краю: розбалансовані господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в гірських та рівнинних територіях, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат, занедбані історико-культурні цінності. Ці та багато інших негативних явищ і тенденцій, не враховуючи вже чисто виробничі проблеми є, безумовно, наслідком не продуманої, а інколи – і авантюрної економічної політики радянської влади в попередні роки. Проте, немало помилок допущено і в пострадянський період, особливо – в здійсненні ринкових реформ на рівні макроекономічного регулювання, а тому сьогоднішній соціально-економічний стан Карпатського регіону значною мірою є наслідком нечіткої державної регіональної соціально-економічної політики в Україні.

Рівень економічного розвитку Карпатського регіону оцінюється в цілому як середній. Маючи найнижчий в Україні рівень землезабезпеченості в розрахунку на душу населення (всього 6,4 % площі сільськогосподарських

угідь і 5,3 % орних земель) Карпатський регіон виробляє близько 10% валової продукції тваринництва і рослинництва. У розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь тут виробляється в 1,6 рази більше продукції сільського господарства, ніж в середньому по Україні. Але показник її виробництва з розрахунку на душу населення відстає від середнього по Україні на 20%.

Слід окремо відзначити особливе місце Карпатського регіону в геополітичному контексті соціально-економічного і зовнішньополітичного розвитку України. Його географічне сусідство з тими країнами і, зокрема, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, які вже є членами ЄС, завжди буде виступати сприятливим чинником для входження України до різноманітних Європейських як економічних, так і політичних структур.

У сучасному світі більшість країн міжнародної спільноти і в першу чергу всі демократичні країни живуть за принципами формування ефективної соціально-економічної стратегії, спрямованої на забезпечення матеріального та духовного добробуту населення. В економічній діяльності урядів високорозвинених країн наріжним каменем виступає пріоритетність соціального розвитку. Україна, як демократична держава стратегічною метою якої є інтеграція до Європейського економічного співтовариства в своїй як зовнішній, так і внутрішній політиці теж сповідує принцип пріоритетності соціального розвитку економіки. І це її стратегічний курс.

Відомо, що сутність соціальної політики полягає у цілеспрямованих діях держави та її органів по забезпеченню прав і створення можливостей кожному члену суспільства на гідний рівень життя та гармонійний розвиток. Причому чільне місце в системі заходів соціальної політики відводиться забезпеченню пріоритетів соціального розвитку. Досягнення цієї мети можливе за умов створення сприятливого економічного, політичного, екологічного та соціального середовища. Тобто для кожного регіону стан соціального розвитку набуває відповідного кількісного виміру і передбачає застосування цілого ряду показників, у тому числі інтегральних за певними напрямками і аспектами.

Нині в Україні для визначення індексу регіонального соціального розвитку застосовуються узагальнені згруповані показники за такими основними напрямками соціального розвитку

як: стан і охорона здоров'я населення, фінансування людського розвитку, екологічна ситуація, рівень освіти населення, демографічний розвиток, розвиток ринку праці, матеріальний добробут, умови проживання населення, соціальне середовище. Якщо проаналізувати показники за напрямками соціального розвитку в окремих регіонах України, то з областей Карпатського регіону за індексом регіонального соціального розвитку за підсумками 2008 року Львівська область відноситься до другої групи або категорії областей і перебуває на 8 місці за рейтингом. Івано-Франківська та Закарпатська області віднесені до третьої категорії і перебувають відповідно на 13 і 4 місці за рейтингом індексу регіонального соціального розвитку. А четверта область Українських Карпат – Чернівецька входить до четвертої категорії областей і за рейтингом індексу регіонального соціального розвитку знаходиться на 24 місці.

У сучасних умовах дійсне багатство країни визначається станом соціально-культурної сфери, яка забезпечує розвиток людини. А тому в структурі національного багатства все більшого значення набувають інвестиції в людину, що передбачають витрати на освіту і професійне навчання, охорону здоров'я і підтримку трудової та соціальної активності людей, а також інші соціальні витрати, що покликані в кінцевому результаті формувати так зване «здоров'я нації». А це означає здоров'я фізіологічне, здоров'я економічне, здоров'я моральне.

Разом з тим залишаються поки що не розв'язаними проблеми фінансування соціального розвитку на регіональному рівні і в першу чергу в депресивних регіонах України. Конкретні заходи державної політики щодо фінансування розвитку людського потенціалу з урахуванням регіональних відмінностей потребують подальших розробок та обґрунтування необхідних змін у Бюджетному кодексі країни, та введеного в дію Податкового кодексу України. Недосконала державна політика фінансування розвитку людського потенціалу в окремих регіонах України призвела до його зниження, загострення диспропорцій у соціальному розвитку між окремими регіонами України.

Детальніший аналіз рівня соціального розвитку Карпатського регіону за окремими напрямками і аспектами індексу людського розвитку засвідчує, що за рівнем демографічного розвитку Львівщина займає 3 місце, Івано-Франківщина – 5, 6 місце – Чернівецька область і 19 –

Закарпатська. В Івано-Франківській області, наприклад, середня тривалість життя становить 70,5 проти 68 років по Україні, в тому числі у чоловіків 65,3 року, у жінок – 74,8 року. Поряд з цим починаючи з 1997 р. природній приріст набув від'ємних значень, а в період з 1995 по 2010 р. Івано-Франківська область втратила в чисельності населення понад 80 тис. осіб. Високою є дитяча смертність, коефіцієнт якої протягом останніх п'яти років коливається від 10,0 до 14,5 немовлят на 1000 народжених (по Україні – 10 немовлят).

Найсильніший вплив на визначення місця регіону за індексом соціального розвитку мають рівень освіти, умови проживання та матеріальний добробут населення, а найменш помітною, що викликає занепокоєння є дія фінансування соціального розвитку. Освіта населення, як відомо, здійснює найбільш помітний вплив на рівень людського розвитку регіону

Особливо слід зазначити, що фінансова складова соціального розвитку більшою мірою, ніж інші, віддзеркалює спрямованість регіональної соціальної політики. Найгірша ситуація з фінансуванням соціального розвитку спостерігається у Закарпатській, Чернівецькій та Івано-Франківській областях. Ці області входять до аутсайдерів за розмірами видатків місцевих бюджетів на освіту та охорону здоров'я, а також за питомою вагою видатків на охорону здоров'я в сукупних соціальних видатках. Аналізуючи регіональні умови проживання слід зазначити, що їх оцінка спирається на характеристики ступеня забезпеченості житлом, його комфортності, впорядженості та розвитку інфраструктури.

У соціальному розвитку регіону особливе місце займає соціальне середовище. За індексом соціального середовища на відміну від інших характеристик соціального розвитку найкращою із року в рік зберігається ситуація в Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Львівській областях. В областях Карпатського регіону найнижчі в Україні коефіцієнти злочинності, усталені шлюби.

Корінні соціально-економічні трансформації, що відбуваються на Прикарпатті, поряд з позитивними, мають й негативні риси. Зокрема, у 1990-х – на початку 2000-х рр. значно погіршились характеристики природного руху населення, основні компоненти якого – народжуваність і смертність. Ці демографічні процеси є природною основою кількісних, струк-

турних та якісних параметрів територіальної людності, а від їхньої спрямованості та інтенсивності у кінцевому підсумку залежать особливості відтворення населення. Нові соціально-економічні умови змінюють усі сторони життєдіяльності людей, їхні інтереси, психологію, життєву позицію. Не лишається незмінною й демографічна поведінка людей. Вже досить тривалий час на Івано-Франківщині – однієї з областей, що входить до складу Карпатського регіону спостерігається дуже несприятлива тенденція щодо погіршення демографічної ситуації.

Стосовно Івано-Франківщини та інших регіонів України, то пануючі тут демографічні тенденції «не вкладаються» у схему плавного «демографічного переходу» від високої народжуваності і смертності до низької народжуваності і смертності. Обвальне спадання дітонародження в Україні, яке вже давно не може забезпечити навіть простого відтворення, поєднується із трагічною тенденцією безпрецедентного зростання смертності в останні роки, поширенням і поглибленням депопуляції, а в деяких регіонах – і з катастрофічним вимиранням людності. Все це, й насправді, дає обґрунтовані підстави вважати демографічну ситуацію у нашій країні як гостро кризову. [12, с. 269-270].

Сучасний рівень народжуваності на Прикарпатті вже не в змозі забезпечити навіть простого відтворення населення, тобто заміни чисельності покоління батьків тією ж чисельністю покоління дітей. Показник вичерпаної плідності (сумарний показник народжуваності) дорівнював у 2000 р. у міських поселеннях і сільській місцевості 1,391, у міських поселеннях – 1,167, у сільській місцевості – 1,581, а у 2010 році став в 1,2 раза ще нижчим. Для простого відтворення населення необхідно підтримувати цей показник на рівні 2,2-2,3 дитини [8, с. 317].

Ця сумна динаміка пояснюється цілим комплексом причин, що характеризують усі сторони способу життєдіяльності населення Прикарпаття, який, на жаль, не відповідає сьогоднішнім вимогам забезпечення здорового і тривалого життя. Ще незадовільними є показники якості життя, лишається низькою життєзбережувальна поведінка людей, їхня медична і санітарно-гігієнічна культура, тривалий час не розв'язуються гострі проблеми у галузі охорони здоров'я, зокрема, є недостатньою про-

філактична діяльність медичних закладів, соціально-психологічний дискомфорт підсилює негативну роль стресових факторів, не є належними умови праці, техніки безпеки тощо.

Невиправдано високою є смертність чоловіків у працездатному віці. Так, у 2008 р. кількість смертних випадків чоловіків цього віку становила майже третину (32,6 %) загального числа померлих осіб чоловічої статі. Питома вага померлих жінок працездатного віку дорівнювала 8,0 % від загальної кількості жіночих смертей. Чоловіча смертність перевищувала жіночу більш ніж у 4 рази. Дуже велика ця різниця у найбільш активних в економічному відношенні вікових групах в інтервалі від 20 до 44 років. [10, с. 79]. Дається взнаки зайнятості чоловічого населення у найбільш небезпечних для життя видах діяльності, низький рівень охорони праці, широко розповсюджені шкідливі стереотипи поведінки (вживання алкоголю, паління, нераціональне харчування, несвочасне звернення за медичною допомогою), виснажлива, тяжка, переважно соціально та юридично незахищена праця галичан на різного роду заробітках, негативний вплив на рівень смертності чоловіків таких зовнішніх чинників, як нещасні випадки, отруєння, травми. У регіоні, як і в цілому по Україні, проблема «прискороного» вимирання чоловіків у працездатному віці набула надзвичайної гостроти.

На Прикарпатті є дуже гострою проблема здоров'я населення. Особливо висока смертність населення від хвороб системи кровообігу, новоутворень та померлих від нещасних випадків отруєнь і травм. Очевидно, що саме внаслідок сукупної дії негативних процесів, про які йшлося вище, на Івано-Франківщині відбувається скорочення очікуваної тривалості життя при народженні. Середня тривалість життя чоловіків зменшилась на Івано-Франківщині протягом 1989–2000 рр. з 67,9 до 65,0 років (-2,9); жінок – з 75,3 до 74,8 років (-0,5) [8, с. 329].

Прикарпаття характеризується суттєвими внутрірегіональними особливостями щодо динаміки та рівнів смертності. Найвищі темпи зростання загальних коефіцієнтів смертності спостерігались у Калуші, Коломиї, Івано-Франківську, на Долинщині, Верховинщині, в Яремчі, у Богородчанському, Коломийському, Рожнятівському і Тлумацькому районах. Діапазон достатньо широкий – від 161,9% до 125,0%. Привертає увагу те, що найінтенсивніше зрос-

тають ці показники у найбільших містах, а також у деяких приміських районах, і районах, що знаходяться у гірських та передгірних зонах.

У міських поселеннях депопуляція завдає більших втрат чоловічій частині населення, а в селах – жіночій. Найвища інтенсивність природного зменшення є притаманною для сільських жінок, що пояснюється у певній мірі високою часткою осіб старших вікових груп у їхньому складі. У 2002 р. обсяг депопуляційного зменшення чисельності сільських жінок дорівнював 47,0% від загального обсягу природного зменшення населення у цілому по регіону, тобто-майже половині.

В області вже давно не забезпечується навіть простого заміщення материнських поколінь. Нетто – коефіцієнт відтворення населення (число народжених дівчаток, що доживають до віку матері при їх народженні за рівнів повікової народжуваності і смертності відповідних календарних періодів) має тенденцію до зниження. Якщо у 1989 р. у цілому по регіону цей показник становив 0,914, в міських поселеннях – 0,828, у селах – 0,998, то у 2000р. – відповідно 0,656; 0,559; 0,741 [8, с. 353]. Порівняно з 1989р. у цілому по регіону він зменшився на 28,2%, в міських поселеннях – на 32,5%, у селах на – 25,8%. Особливо відчутно понизився нетто-коефіцієнт відтворення населення у міських поселеннях. Його величина трохи більше половини рівня, потрібного для заміщення поколінь.

І хоча Івано-Франківщина належить до регіонів України з найменшими коефіцієнтами природного зменшення населення (по Україні ці показники у 2002 році становили – 7,6‰, в міських поселеннях – 6,3‰, у сільській місцевості – 10,1‰), проте порівняно з середньоєвропейським показником природного зменшення населення, який спустився у 2000 р. до рівня – 0,1‰ [9, с. 5], ці показники по області є досить несприятливими. Що ж до нашої держави у цілому, то відносний показник природного убутку населення є чи не найбільшим у Європі. Помірний ж рівень депопуляції наприкінці 1990-х рр. спостерігався в Італії – 0,7‰, яка, до речі, має найстаріше населення в Європі, Німеччині – 0,7‰, Швеції – 0,5‰ [11, с. 508-509].

Депопуляційна тенденція, особливо за несприятливих міграційних процесів, обумовлює зменшення чисельності населення. До речі, з середини 1990-х рр. процес скорочення чисель-

ності жителів вперше спостерігається на Прикарпатті, принаймі за час, що минув після перепису населення 1959 р. При цьому депопуляція прискорює процеси постаріння населення з усіма їх демографічними та соціально-економічними наслідками. Таким чином, на Прикарпатті, у першу чергу, внаслідок суттєвих суспільно-економічних деформацій значно погіршилися основні характеристики природного руху населення, поглиблюється депопуляція, особливо у сільській місцевості, є серйозні проблеми зі здоров'ям людей, скорочується середня тривалість життя.

IV. Висновки. Нині основними пріоритетами держаної соціальної політики України є створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня населення, розвитку трудового потенціалу, народонаселення, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, проведення пенсійної реформи, надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, всебічного розвитку освіти, культури, поліпшення охорони здоров'я населення.

У сучасних умовах особливо вирізняється проблема здійснення заходів активної державної соціальної політики для подолання демографічної кризи і досягнення сталого демографічного розвитку, нормалізації відтворення населення. При цьому зміст реального виходу з демографічної кризи полягає не стільки в подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості населення, збереженні та відтворенні його життєвого і трудового потенціалу, тобто поліпшенні якісних характеристик населення та гармонізації відтворення людності України.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – С 141.

2. Геєць В. М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. М. Геєць. – К., 2003 – 438 с.

3. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі А. Чухно. // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 20-28.

4. Палієв В. Світовий досвід застосування соціальних стандартів. / В. Палієв // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 4-8.

5. Папієв М. Соціальна політика та її вплив на доходи і рівень життя населення. / М. Папієв // Україна: аспекти праці.-2004. – № 7. – С. 3-9.

6. Романюк М. Д. Взаємовплив економічного розвитку регіонів: відмінності, шляхи подолання / М. Д. Романюк // Вісник Прикарпатського ун-ту. Економіка. – Івано-Франківськ: Плай. – 2006. – Вип. 3. – С. 9-13.

7. Стратегія демографічного розвитку України на 2006-2015 роки: Проект/ Від. За вип. І. М. Новак – К.: КНЕУ, 2005. – 20 с.

8. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / НАН України. Інститут економіки. за ред. В. С. Стешенко. – Київ, 2001. – 560 с.

9. Лукінов І. Східний і західний вектори політики загальносвітової трансформації // Економіка України. – 2001. – № 7 – С. 4-7.

10. Населення Івано-Франківської області / За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / Статистичний довідник. Івано-Франківськ, 2003. – 93 с.

11. Населення України, 2000 рік. – Київ: Держкомстат України, 2001. – 515 с.

12. Україна: утвердження незалежної держави (1991–

2001). / Відп. ред. В. М. Литвин. – Київ: Видав. дім. «Альтернативи», 2001. – 704 с.

In the article essence and features of realization of social policy of Ukraine is considered in the years of state independence, and also modern state and problems of social development of areas of region of Carpathians. In detail a modern demographic situation is analysed in the Ivano-Francovsk area. The aspects of modern problems of realization of measures of active public social policy are specified for achievement of steady demographic development, providing of deserving terms of life of population, normalization of his recreation to due to upgrading population, saving and recreation of him vital and labour potential.

УДК 330.34:332.14:338.43

Баланюк І. Ф., Шеленко Д. І., Баланюк Г. В.

АНАЛІЗ ПОРЕФОРМЕНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Проаналізовано діяльність сільськогосподарських підприємств регіону, площу їх земель та середньооблікову чисельність працівників. Здійснено аналіз виробництва валової продукції сільського господарства, динаміки виробництва продукції рослинництва і тваринництва, а також фінансових показників діяльності підприємств у регіоні.

Ключові слова: *аналіз, валова продукція, пореформений розвиток, рослинництво, тваринництво, фінансові результати підприємств.*

I. Вступ. У результаті сучасної аграрної та земельної реформи колективні сільськогосподарські підприємства реорганізовано в нові агроформування. Внаслідок цього, на Прикарпатті сформувалися організаційно-правові структури сільськогосподарських підприємств із переважанням різнотипних господарських товариств, недержавних приватних (орендних підприємств, сільськогосподарських виробничих кооперативів), та інших підприємств, а також частково збережено державні агроформування. У пореформений розвиток сільськогосподарські підприємства увійшли після великих соціальних, економічних, організаційних, структурних та інших змін, що відбулися в аграрному секторі.

Значний внесок у дослідження господарської діяльності агроформувань зробили вчені-

аграрники П. С. Березівський, В. Х. Брус, М. В. Вишиванюк, К. В. Васьківська, Л. М. Газуда, М. В. Газуда, В. Г. Галанець, М. А. Лендел, П. М. Макаренко, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, В. П. Мікловда, О. М. Могильний, О. М. Онищенко, В. В. Юрчишин та ін. Науковими дослідженнями охоплено більшість питань, що стосуються функціонування сільськогосподарських підприємств, однак аналіз пореформеного розвитку агроформувань на регіональному рівні потребує більш детального дослідження.

II. Постановка завдання. Стаття має на меті аналіз пореформеного розвитку підприємств різних типів, зокрема забезпеченості підприємств земельними та трудовими ресурсами, а також тенденцій виробництва продукції рослинництва, тваринництва, фінансових показників діяльності.

III. Результати. Спільною рисою для новостворених агроформувань став перехід на ринково-підприємницькі засади розвитку. Їх функціонування здійснюється на основі поєднання приватної власності на землю і майно, орендних відносин і колективної форми господарювання.

Діяльність аграрних підприємств на пореформеному етапі розвитку забезпечується в основному земельними, матеріальними та трудовими ресурсами. Агроформування одержують землю і майно в оренду від їх власників (колишніх членів сільськогосподарських підприємств та працівників соціальної сфери